

**Světová politika
ve 20. století
(I.)**

Vladimír Nálevka

NAKLADATELSTVÍ ALEŠ SKŘIVAN ml.
Praha 2000

1947 připravil nový zákon o obnovení monarchie, kde ovšem až do své smrti vládně „Caudillo de España y de la Cruzada, generalísimo de los Ejércitos, Don Francisco Franco y Bahamonde“. Ten si také podržel právo vybrat svého nástupce. V červencovém referendu vyslovila většina Španělů souhlas s návratem k monarchii a o rok později se uskutečnila na palubě vládní jachty Azor Frankova schůzka s Donem Juanem. Jejím výsledkem byla předběžná dohoda o následnictví Juanova nejstaršího syna infanta Juana Carlose, kterému bylo tehdy deset let. Mladický princ musel přestáhnout do Španělska a podrobit se Frankem nařízené církevní a vojenské výchově.

V souladu s Trumanovou doktrínou a následnou pomocí Řecku a Turecku hledaly Spojené státy strategické zázemi ve Středomoří. V únoru 1948 navštívil Madrid velitel amerického válečného námořnictva admirál Forrest Sherman, sešel se i s Carrem Blancem, vždy připraveným demonstrovat geopolitický význam Španělska. V březnu 1948 dosáhl senátor ze státu Wisconsin Alvin O'Konski začlenění Španělska do Marshallova plánu, ale Trumanova administrativa celou záležitost prozatím zablokovala. Změna nastala až po 4. listopadu 1950, kdy OSN s konečnou platností zrušila svou rezoluci o ostrakismu Španělska z roku 1946. Ještě v listopadu schválil Kongres úvěr Španělsku ve výši 62,5 mil. dolarů a v prosinci byl jmenován nový americký velvyslancem v Madridu, první po čtyřech letech. Španělsko sice i nadále nepatřičovalo na Marshallové plánu a nebyla mu nabídnuta účast v NATO, ale čas exkomunikace definitivně skončil.

Studentá válka přispěla ke stabilizaci částečně transformovaného Frankova režimu a tuto skutečnost si uvědomili i v Kremle. V létě roku 1948 byli Ibárruri, Carillo a partyzánský velitel Anton, kteří se tehdy nacházeli ve Francii, vyzváni k návštěvě Moskvy. Počátkem září byli přijati k zásadnímu pohovoru se Stalinem, který jim kategoricky přikázal ukončit gerilovou válku. Španělé byli zaskočeni, pokoušeli se oponovat, ale Stalin trval na svém a nazval přítomné funkcionáře ultralevičáky. Časová shoda se Stalinovým odmluvením ozbrojeného vystoupení v severní Itálii nebyla náhodná.

Po návratu do Paříže svolala Dolores Ibárruri na konec září mimořádné zasedání politického byra ÚV KSS, na které byli přizváni i partyzánský velitelé ze Španělska. Hlavní referát přednesl Vicente Uribe, kopie jeho textu byla přes sovětskou ambasádu poslána do Moskvy. Uribe navrhl změnit dosavadní taktiku strany a netajit se tím, že je to přání samotného Stalina. Politbyro sice přijalo rozhodnutí o ukončení gerily, ale jeho realizace byla obtížná a protáhla se až do roku 1950. Doprovodná demoralizace umožnila španělským bezpečnostním silám provést řadu úspěšných protipartyzánských akcí.

XVIII. Německá otázka a vznik Severoatlantické aliance

Řešení německé otázky bylo klíčem k poválečnému uspořádání Evropy. Nikdo nepochyboval o odpovědnosti hitlerovského Německa za rozpoutání ničivé světové války, a tudíž ani o bezpodmínečném odevzdání poraženého státu do politické moci vítězů.

Představy a plány antihitlerovské koalice

Jednání o budoucnosti Německa začala záhy po utvoření spojenecké koalice. Již v průběhu rozhovorů mezi Stalinem a britským ministrem zahraničí Edenem v prosinci 1941 byly diskutovány problémy mírové obnovy starého kontinentu. Závěrečné komuniké sice zdůraznilo nutnost „úplného rozdělení hitlerovského Německa“, ale konkrétní představy o jeho dalším vývoji včetně případných teritoriálních změn, byly různé. Američané od plánu Sumnera Wellse z roku 1942 uvažovali o možném rozčlenění německého prostoru, Britové preferovali koncepci federativního uspořádání střední Evropy a Rusové reagovali na všechny předkládané projekty zdrženlivě, aniž by vystoupili s vlastním řešením.

Návrh předkládal na konferenci v Teheránu, 1. prosince 1943 v podvečerních hodinách předložil F. D. Roosevelt plán na rozdělení Německa. Prvním samostatným státem mělo být teritoriálně zmenšené Prusko, pro druhý státní celek byly vyčleněny Hannoversko a severozápadní oblasti Německa. Jádrem třetího útvaru bylo Sasko a okolí Lipska. Čtvrtý komplex zahrnoval Hesensko, území jižně od Rýna a stará vestfálská města. Do pátého státu prezident zařadil Bavorsko, Bádensko a Württembersko. Strategicky významný Hamburk, Kielský kanál, Portůň a Sársko měly být podřízeny správě a kontrole Spojených národů, případně čtyř mocností. Prezidentův plán nebyl konzultován se Státním departementem a dodnes jsou vedeny spory o možném autorském podílu státního podtajemníka Sumnera Wellse či Henryho Morgenthaua.

Na Roosevelťův návrh bezprostředně reagoval Churchill úvahou o možné izolaci Pruska od ostatního Německa a v této souvislosti opět aktualizoval myšlenku dunajské federace. Stalin oponoval, ale nevystoupil s konkrétním protinávrhem. Pouze v rozhovoru s prezidentem naznačil, že by v budoucnu bylo možné zabránit opětovné militarizaci Německa vytvořením sítě vojenských základů spojeneckých na jeho území.

Teheránská diskuse o Německu nepřinesla pozitivní výsledek a Velká trojka postoupila celý problém nově ustavené Evropské poradní komisi se sídlem v Londýně. Ta se postupně stala důležitým mezinárodním orgánem pro formování spojenecké politiky vůči Německu a Rakousku. Rozpracovala mj. podmínky kapitulace nacistického režimu, problematiku jednotlivých okupačních zón i strukturu doprovodného kontrolního mechanismu. Ale ani tato komise nedospěla v klíčové otázce poválečného uspořádání Německa k zásadní shodě.

V roce 1944 se základním tématem většiny mezispojeneckých diskusí stal nový plán na rozdělení Německa, který z pověření Bílého domu vypracoval ministr financí Henry Morgenthau (1891-1967). Jeho projekt předpokládal předání Východního Pruska a Slezska Sovětskému svazu a Polsku, Sársko s přilehlými oblastmi mělo připadnout Francii. Porúří, Porýní a Kielský kanál se měly stát mezinárodním pásmem pod kontrolou spojeneckého orgánu. Zbytek Německa se měl dělit na dva nezávislé státy, Severoněmecký celek zahrnoval Prusko, Sasko, Durynsko a Jihoněmecký stát se skládal z Bavorska, Württemberska a Bádenska. Navíc by byl spojen celní unii s Rakouskem.

Morgenthauův plán předpokládal i trvalé zničení průmyslové základny v Porúří, bez ohledu na katastrofální následky pro tamní obyvatelstvo. Celý dokument byl výrazem extrémní politiky tvrdého míru a vycházel ze sporného kalkululu o neexistenci, byť i minimální demokratických sil v Třetí říši. Perspektiva agrární země „polí a pastvin“ odpovídala i záměrům části amerických hospodářských kruhů na ovládnutí poválečného světového trhu.

Plán byl posuzován na vrcholné britsko-americké konferenci v kanadském Quebecu v září 1944. Roosevelt akceptoval základní osnovu projektu a britský souhlas byl motivován snahou o získání velké severoamerické finanční půjčky, kterou až dosud Washington odmítal poskytnout. W. Churchill vypracoval v duchu Morgenthauova plánu text zvláštní dohody o likvidaci německého průmyslového potenciálu a o mezinárodní kontrole Porúří a Sárska, kterou oba vedoucí státníci parafovali iniciálami svých jmen.

Faktické přijetí „bramborového programu“, jehož závěry pronikly na veřejnost, objektivně podpořilo nacistické úsilí o vystupňování válečného odporu. Proti záměrům ministra financí se postavila část severoamerické vládní špičky včetně Hulla, Stimsona a Hopkinse. Na sklonku září adresoval C. Hull prezidentovi memorandum, v němž zdůraznil nezbytnost koordinace spojenecké politiky vůči poraženému Německu a varoval před jeho rozdělením. Tlak opozice zapůsobil a již v říjnu Roosevelt naznačil, že se rozhodl „vyčkat s detailními plány až do té doby, kdy spojenci vstoupí do Německa a na místě zjistí situaci“. Nadále však zůstal stoupencem tvrdého míru.

Sovětský svaz byl o výsledcích konference v Quebecu podrobně informován

až v průběhu Churchillovy návštěvy Moskvy v říjnu 1944. V rámci rozhovorů o poválečných problémech Evropy předložil britský premiér Stalinovi další variantu rozčlenění německého celku. Vedle oslabeného Pruska a jihoněmecko-rakouské federace mělo být vytvořeno pásmo pod mezinárodní kontrolou, které by zahrnovalo rúrskou, vestfálskou a sárskou oblast. V depeši Rooseveltovi sice Churchill psal o kladném stanovisku „strýčka Joesa“, ale Stalin ve skutečnosti i tento návrh, stejně jako Morgenthauův plán, pokládal za nereálný. Detailní posouzení celé otázky bylo odloženo na příští vrcholnou schůzku spojenecké koalice. Stalin však již v této době uvážoval o začlenění celého Německa do mocenského orbítu Sovětského svazu.

Špička německého komunistického exilu v SSSR - Wilhelm Pieck, Walter Ulbricht, Anton Ackermann, Wilhelm Florin, Otto Winzer, generál Zeisser-Gomez - se již po Teheránu začala zabývat „časem po Hitlerovi“. V březnu 1944 vystoupil na plénu exilového ÚV KSN se zásadním referátem Florin, který v intencích Kremle odmítl okamžitou perspektivu „sovětského Německa“, která by negativně ovlivnila soudržnost antihitlerovské koalice, a namísto tradičního programu diktatury proletariátu formuloval princip občanské demokracie a Národní fronty všech profašistických sil. KSN ovšem měla jasno v základních cílech - prostřednictvím Národní fronty hodlala ovládnout stát a v zájmu i s pomocí Moskvy zamýšlela prosadit jeho orientaci na Východ. Tato koncepce však nebyla přijímána všemi skupinami KSN jednoznačně a část exilu prosazovala nasolení čisté komunistické moci na vymezeném teritoriu sovětské okupační zóny. Stalin musel několikrát korigovat předčasnou euforii radikálních skupin emigrace a W. Ulbrichtovi mj. řekl: „Vy, němečtí komunisté, jste jako vaši předkové Teutoni. Bojujete vždy s otevřeným hledím. To je snad statečné, ale často velice hloupé.“

Na konferenci v Jaltě se opět diskutovalo o případném dělení Německa, ale vedoucí státníci Velké trojky se opět shodli pouze na úpravě 12. článku kapitulačních podmínek, která zdůraznila možnost rozčlenění. Tato formulace představovala maximum, jinak se šéfové vlád shodli na názoru, že v dané situaci nejsou připraveni odpovědně posoudit otázku parcelace Německa. V nepublikovaném usnesení se rozhodli vytvořit pro tuto problematiku zvláštní výbor v čele s britským ministrem zahraničí A. Edenem, jehož členy dále byli E. T. Gusev a J. G. Winant. Účast francouzského delegáta zůstala otevřena.

Rozdílné názory na budoucí uspořádání německého prostoru nezabránily spojenímu vypracovat na krymské konferenci pozitivní politický program pro celkové řešení sporné otázky. V závěrečném prohlášení z 11. února 1945 mj. zdůraznili: „Nezamýšlíme zničit německý národ, avšak teprve po vykořevení nacismu a militarismu budou Němci mít naději, že budou moci žít důstojně a že

se jim dostane místa ve společnosti národů.“ V rámci těchto zásad byly v Jaltě schváleny dohody vypracované Evropskou poradní komisí, které se týkaly vytvoření Spojenecké kontrolní rady jako nejvyššího koaličního orgánu v Německu, rozdělení okupačních zón a způsobu správy Berlína, ustavení komise pro reparace a postupu denacifikace. Na jaltské konferenci Roosevelt také ustoupil od Morgenthauova plánu.

Počátkem března začal v Londýně pracovat Výbor pro studium otázky rozdělení Německa. Sir William Strang zaslal z Edenova pověření Gusevovi a Winantovi k posouzení britské memorandum o německé otázce. Dokument formuloval naléhavé otázky, které měl Výbor přednostně posoudit a nabízel dvě varianty řešení: demilitarizaci a kontrolu průmyslu na jedné straně a rozdělení Německa na straně druhé. Pro tuto alternativu memorandum požadovalo urychlené vypracování konkrétního plánu na rozdělení německého území, včetně závazných časových lhůt.

Gusev reagoval zdřevňivě a 26. března adresoval Edenovi dopis, v němž oznámil oficiální stanovisko své země: „Sovětská vláda chápe rozhodnutí krymské konference o rozdělení Německa nikoli jako závazný plán, nýbrž jako možnost vyvinout na Německo tlak pro případ, že by se jiné prostředky ukázaly jako nedostačující.“

Moskva tak definitivně odmítla koncepci rozčlenění Německa a Stalin to veřejně potvrdil ve svém slavnostním projevu z 9. května 1945. Spojenci museli tuto skutečnost respektovat. Edenův Výbor ztratil oprávnění pro svou další existenci a fakticky se rozpadl. Sovětský svaz nyní prosazoval, aby článek o rozdělení Německa byl vypuštěn i z připravovaného Prohlášení o porážce Německa, jehož text opět vypracovala Evropská poradní komise. Američané i Britové nakonec souhlasili se sovětským požadavkem a eliminovali pojem „rozdělení“ z finálního elaborátu.

Tumánova administrativa však i nadále kalkulovala s rozdělením Německa a pro nadcházející konferenci v Postupimi připravila plán na vytvoření tří německých států. Území na západ od Odry a Nisy se mělo stát jádrem severoněmeckého státu, západoněmecký stát s centrem v Essenu integroval Porýní, Sársko a Porýří. V jihoněmeckém celku, ke kterému mělo patřit Bavorsko, Bádensko, Württembersko a Rakousko, se odtrážela Churchillova idea dunajské federace. Ale i tento projekt propadl, neboť Moskva byla plně odhodlána negovat jakékoli pokusy o narušení územní jednoty Německa, které již chápala jako cizí prostor svého zájmu. Proto také akcentovala nezbytnost tzv. jednotného, mifantologického a demilitarizovaného Německa. Její koncepce se v Postupimi plně prosadila, včetně předání východních oblastí Německa po linii na Odře a Nise pod polskou správu.

Poválečné Německo v poválečné Evropě

Proces rozdělení Německa a integrace západních okupačních zón do západoevropského politického a později i vojenského systému byl sice rozhodujícím způsobem ovlivněn Marshallovým plánem, ale jeho kontury byly zřetelné již v předcházejícím období. Formování bipolárního systému poválečného světa vedlo nejen ke vzniku studené války, ale i k popření německé jednoty. Dočasně rozdělení poražené země na jednotlivé okupační zóny získalo novou kvalitu a stalo se základem pro vznik dvou německých států v roce 1949.

Přibližně od poloviny roku 1945 - v čase nulté hodiny - vznikala nová struktura politického organismu. V sovětské okupační zóně komunisté zcela v intencích Kremle prozatlím odmítli okamžitou perspektivu „rudého Německa“ a propagovali principy plurální demokracie a společného postupu všech protinacistických sil. KSN neměla tu nejmenší vyhlídku, že by se mohla demokracií prosadit v celoněmeckém měřítku, proto podpořila rozvoj dalších politických stran, ale současně usilovala o jejich kontrolu. Výstižně to řekl přední komunistický politik Walter Ulbricht: „Musí to vypadat jako demokracie, ale všechno musíme mít v rukou my.“ Na přelomu června a července 1945 byly v Berlíně založeny Křesťanskodemokratická unie, jejíž vůdčí postavou se stal charismatický Jakob Kaiser se svou vizí křesťanského socialismu, a Liberálně demokratické strana Německa v čele s Wilhelmem Külzem. Společně se sociálními demokraty a pod protektoriátem KSN vytvořily tyto nové ustavené politické organizace Blok demokratických stran. Iniciatoři tohoto seskupení přirozeně kalkulovali s jeho rozšířením i do západních zón, ale tento záměr odmítli sociální demokraté.

Po skončení války krystalizovala na německé půdě dvě centra sociálně demokratické strany. V čele tzv. Hannoverského byla stanul Dr. Kurt Schumacher (1895-1952), bývalý poslanec říšského sněmu, který si svým neo-hroženým protinacistickým postojem získal doma i v zahraničí nespornou autoritu. Hannoverské bylo mělo vazbu na londýnské předsednictvo strany, které se vrátilo z britského exilu. Druhým centrem konstituující se SPD byl Berlín, kde se prosadila socialistická levice kolem Otto Grotewohla (1894-1964) a Friedricha Eberta (1894-1979). Z tohoto prostředí vzešla také v červnu 1945 tzv. Berlínská iniciativa, tj. ustavení prozatímního vedení SPD s celoněmeckou platností. Berlínská skupina také prosazovala okamžité sloučení s komunisty a již 19. června iniciovala vznik společného akčního výboru. Schumacherovo centrum však kategoricky odmítlo Grotewohlovu levici. Říšská konference SPD ve Wennigssenu v říjnu 1945 omezila kompetence berlínského ústředí pouze na sovětskou zónu. Komunisté akcelerovali sjednocení

vaci proces, který vyvrcholil v dubnu 1946 založením Jednotné socialistické strany Německa. Byla zcela ovládnuta komunistickou exilovou špičkou. V západních okupačních zónách si SPD uchovávala svou samostatnost.

Zcela nově se formovalo křesťanské politické spektrum. Jeho prvním ohniskem byl Kolín nad Rýnem, kde byla 17. června 1945 založena Křesťansko-demokratická strana, následovala Kaiserova organizace v Berlíně a Křesťanská demokratická židovská strana ve Frankfurtu nad Mohanem. Integrací těchto subjektů na sjezdu v Bad Godesbergu v polovině prosince 1945 vznikla Křesťanskodemokratická unie - CDU. V jejím čele stánu Dr. Konrad Adenauer, nejdejší vrchní starosta Kolína nad Rýnem. V Bavorsku si uchovávala organizaci samostatnost Křesťansko sociální unie - CSU. Křesťanští demokraté se za severoamerické pomoci rychle vyhranili ve vlivnou konzervativní stranu a postupně se zbavili i dobové podmíněných sociálních tluzí. Oporu ve veřejnosti si zajiřovali za vydané podpory církevních kruhů obou náboženských konfesi a do značné míry těžili i z masového příklonu k víře, zcela pochopitelného v rozkolísané poválečné atmosféře. Druhou občanskou stranu představovala Svobodná demokratická strana, která vznikla v roce 1948 sloučením různých liberálních skupin. Jejím předsedou se stal Theodor Heuss.

V duchu Postupimských dohod bylo Německo pokládáno za hospodářskou a politickou jednotku. Rozdělení do okupačních pásem mělo skončit podpisem mírové smlouvy. Pod tlakem vývoje, zejména v konfrontaci se Sovětským svazem, změnily Spojené státy přístup k Německu. Ustoupily od principů tvrdého míru a ve shodě s Velkou Británií začaly spolupracovat s občanskými politickými stranami, přičemž klady důraz na obnovu demokratických hodnot. Výzvou k jasněmu formulování cíle byl projev sovětského ministra zahraničí Molotova v červenci 1946, v němž opět zdůraznil Stalinův požadavek silného a sjednoceného Německa, ovšem pod kontrolou Sovětského svazu. Odpovědí bylo vystoupení státního tajemníka Spojených států Jamese Byrnesa ve Stuttgartu v září 1946. V řeci zásadního významu akcentoval nutnost politické a hospodářské rekonstrukce Německa a jeho začlenění do Evropy. V tomto smyslu se jednoznačně vyslovil pro obnovu německého demokratického státu. Ostatně již od srpna 1946 jednali představitelé okupačních správ Spojených států a Velké Británie s reprezentanty zemských vlád v americkém pásmu (Bavorsko, Hesensko, Bádensko-Württembersko) a se zástupci politických stran britské zóny (zde se totiž jednotlivé země vytvořily až v průběhu roku 1947 - Hamburk, Dolní Sasko, Severní Porýní-Vestfálsko, Šlesvicko-Holštýnsko). Francie, která stále ještě nesouhlasila s obnovou německého státu celku, se těchto rozhovorů neúčastnila.

Všechna tato složitá jednání probíhala v katastrofální hospodářské i sociální

situaci. V Německu byl hlad, zejména ve vybombardovaných městech Porýří, Porýní a Vestfálska, která byla vždy závislá na dodávkách potravin z východních částí Německa, jež nyní byly pod sovětskou a polskou správou. Němci umírali nejen hladem a zimou, ale i z pocitů bezraděje. Přetrvával lískový systém, jehož příděly zcela nedostačovaly k zabezpečení výživy. Na černém trhu se platilo americkými cigaretami.

Velká Británie, která sama stála na prahu vážné poválečné krize, nemohla zásobovat potravinami svou zónu a trvala na odstranění obchodních bariér mezi západními okupačními pásmi. V této souvislosti Američané Britům navrhli spojení obou pásem v Bizónii. Dohoda v tomto smyslu byla podepsána 2. prosince 1946 v New Yorku s platností od 1. ledna 1947. Bizónie zahrnovala více než polovinu území poválečného Německa a na troskách v ní živilo 39 milionů obyvatel, tj. 60 % celkového počtu. Prakticky se jednalo o ekonomicky nejvýznamnější německé země, ale jejich potenciál se prosadí až v následujících letech. Zatím v Porýní a Porúří, kde v roce 1946 klesly denní potravinové příděly hluboko pod 800 kalorií, umíraly tisíce lidí a okupační správa jen s obtížemi zvládala rozsáhlé hladové demonstrace. Američané převzali podstatnou část odpovědnosti za stabilizaci Bizónie a zvýšením dodávek potravin se snažili eliminovat prudkou krivku vzestupu sociálního neklidu.

Ke spojení amerického a britského okupačního pásma došlo v době, kdy probíhaly diskuse o přípravě mírové smlouvy s Německem. Na jaře roku 1947 se v Moskvě uskutečnilo zasedání Rady ministrů zahraničních věcí čtyř velmocí. V atmosféře začínající studené války jednání konference zcela ztroskotalo, ministři se neshodli ani na dílčích aspektech projednávané německé otázky. Na další schůzce Rady koncem téhož roku odmítly západní mocnosti ryze účelový návrh Moskvy na ustavení ústřední německé vlády s pravomocemi k podpisu mírové smlouvy. Obsahovým jádrem této sovětské iniciativy byla Stalinova snaha o rozšíření svého vlivu v Německu na západ od Labe. Po Marshallově negaci Molotova projektu bylo jednání Rady z podnětu Spojených států přerušeno. Francie nyní souhlasila s připojením své zóny k britsko-americkému celku a Spojené státy zastavily k 19. prosinci 1947 čerpání sovětských repačních pohledávek z Bizónie. V duchu Kennanova doporučení -,pro USA již neexistuje žádné řešení v rámci Postupimí“ - rozhodly Spojené státy a Velká Británie o vytvoření západoněmeckého státu.

V tomto směru byly v Bizónii budovány první prozatímní parlamentní a vládní instituce. Vrcholným orgánem byla Hospodářská rada, jejíž 52 členů bylo vybráno parlamenty jednotlivých zemí. Statut Dvojzóny z 5. února 1948 zdvojnásobil počet křesel v Hospodářské radě a vytvořil druhou komoru v podobě Rady zemí. Výkonnou pravomoc měly společně správy pro hospodářství,

zemědělství a výživu, dopravu, finance, poštu a spoje, které již byly zárodky budoucích ministerstev. Současně zahájila činnost Banka německých zemí a v Kolíně nad Rýnem začaly pracovat Německý nejvyšší soud a Úřad státního návládního. Problematickou stránkou tohoto procesu bylo pozvolné zmirňování denacifikačního tlaku.

Ekonomická a sociální situace v západních zónách - vlastně v celém Německu - byla i nadále katastrofální. Ještě v roce měnové reformy, tj. v roce 1948, dosahovala průmyslová výroba asi 60 % předválečné úrovně. Nicméně Německo mělo pro poválečnou obnovu a výstavbu v mnohém ohledu příznivější technickou a technologickou bázi než ostatní evropské země, včetně Francie a Velké Británie. Rozsáhlé spojenecké bombardování sice zničilo města a komunikace, ale příliš neohrozilo výrobní linky, které byly umístěny v podzemí. Například park obráběcích strojů byl v roce 1945 v západních okupáčních zónách o polovinu větší než v roce 1938 a dvojnásobně převyšoval početní stavy těchto strojů ve Francii či ve Velké Británii. Naproti tomu vážným handicapem byl absolutní nedostatek základních surovin - ropy, železné rudy, bavlny apod. Navíc byly problémy s kvalifikovanou pracovní silou, neboť velké množství německých dělníků bylo stále ještě ve spojeneckých zajateckých táborech.

Relativně příznivé východní podmínky pro průmyslovou obnovu zůstávaly prozatím nevyužity a většinou i nepoznány. Obyvatelstvo celého Německa stále trpělo hladem, existenční bezvýchodností a obecným strádáním. Bylo paradoxem doby, že právě v chmurném čase velké bídy, tj. v roce 1947, formuloval předseda SPD Kurt Schumacher svou teorii magnetu: „Je nutné vytvořit sociální a ekonomické předpoklady, které budou deklarovat převažující západních zón nad východní. Neexistuje jiná cesta, jak vybojovat převažující jednotu, než ekonomická magnetizace Západem, která by působila na Východ natolik přitažlivě, že pouhé ovládnutí mocenského aparátu by přestalo být dostatečným prostředkem k udržení vlády. Jisté je to obříznější a domněle delší cesta, ale jiné není.“

Blokáda Berlína

Základní překážkou hospodářské obnovy Bizónie byla zcela znehodnocená měna, která podvazovala jakoukoli podnikatelskou aktivitu. Poté, co selhaly pokusy o společnou emisi nových bankovek, začaly jak Spojené státy, tak Sovětský svaz připravovat provedení separátních měnových reforem.

Na londýnské konferenci tří západních mocností a zemí Beneluxu od 23. února do 6. března 1948 bylo s konečnou platností rozhodnuto o vytvoření

Trizónie. Ta se stala skutečností 8. dubna 1948 a již o týden později byla přijata do Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci, ustavené pro realizaci Marshallova plánu. Konference také zmocnila zemské ministerské předsedy v jednotlivých západních pásmech, aby iniciovali vytvoření Ustavodárného shromáždění, takže od 1. září 1948 začala pracovat Parlamentní rada. Toto opatření již zjevně směřovalo k ustavení samostatného západoněmeckého státu. V Londýně také 20. června 1948 padlo zásadní rozhodnutí o provedení separátní měnové reformy.

O rozhodnutích londýnské konference nebyla Moskva oficiálně informována, ale Stalin znal její výsledky ze zpráv své rozvědky. Proto také začal stupňovat tlak v Berlíně a 9. března povolal do Kremli ke konzultacím maršála Sokolovského, náčelníka sovětské vojenské administrativy v Německu. Již tehdy padlo rozhodnutí o omezení pozemního spojení mezi spojeneckými okupáčními pásmy a západními sektory Berlína. Původní varianta kalkulovala i s blokádou vzdutých cest, ale nakonec byla tato možnost sledována příliš riskantní, zvláště při převaze britsko-amerického letectva. Politické bylo ÚV VKS (b) nebylo informováno a výsledný verdikt byl dílem úzké skupiny - Stalina, Molotova, Malenkova, Bulganina, Sokolovského a maršálůva politického poradce V. V. Senjonova.

V téže době, 12. března 1948, předložili vedoucí evropského odboru ministerstva zahraničí A. Smimov a V. M. Molotovovi memorandum o sovětském vztahu k dění v Německu. Předně konstatoval ústup Spojených států a Velké Británie od společných závazků z Jalty a Postupimí. Londýnskou konferenci charakterizoval jako první vážný pokus západních spojenečtů o přeměnu Německa v mocenské jádro budoucí Evropy, nepřátelsky orientované proti Sovětskému svazu a lidovému demokratickému Smimov v této souvislosti navrhol val přijetí takových opatření, která by korigovala jednání Západu nejen v německé otázce, ale i v celoevropském měřítku. Konkrétně uvažoval o diplomatické ofenzivě Sovětského svazu a jeho klientů a v perspektivě i o vzniku východoněmeckého státu. Memorandum tak zcela souznělo s názory sovětského vedení a Smimovovy návrhy příslušných rozhodnutí byly v té či oné formě realizovány.

Dne 20. března 1948 maršál Sokolovskij demonstrativně opustil zasedání Spojenecké kontrolní rady a na sklonku měsíce Rusové částečně omezili přístup spojenečtů do Berlína. První ohlasy této akce vyzněly sice optimisticky, ale brzy bylo zřejmé, že sovětská vojenská administrativa podcenila odhodlání anglosaských mocností prosadit a ubránit své zájmy. Stalin zamýšlel využít tlaku na příštupových komunikacích k Berlínu k obnovení jednání o německém problému, přičemž věřil v účinek politiky z pozice síly. Pokud by však západní

mocnosti neustoupily od svého záměru konstituovat separátní západoněmecký stát. Stalin byl připraven integrovat celou někdejší německou metropoli se sovětskou okupační zónou. V podvečer 26. března diskutoval o této otázce s delegací Jednotné socialistické strany Německa a na Pěckovu poznámku, že by bylo dobré dosáhnout odchodu spojenců ze Západního Berlína, odpověděl Stalin následujícími slovy: „Nu, snad je společným úsilím vyženeme.“

V polovině května rozhodla sovětská vláda o provedení ménové reformy ve své okupační zóně. Ta měla být odpovědí na obdobný krok spojenců, přičemž Sověty připravené oběživo mělo platit i v západních sektorech Berlína. Město bylo vtaženo jako celek do sovětské hospodářské sféry. O měsíc později, 18. června 1948, oznámili velitelé okupačních sil v Trizónii, generálové Clay, Robertson a König, maršálu Sokolovskému provedení ménové reformy ve svých pásmech ke dni 20. června, přičemž její platnost rozšířili i na příslušné sektory v Berlíně. Sovětské autority odmítly již předem uznat novou měnu na území Velkého Berlína. 22. června uskutečnily vlastní měnová opatření a 24. června vyhlásily úplnou pozemní blokádu přístupových komunikací do Západního Berlína. Ve Washingtonu debatovali 48 hodin o řešení krizové situace. Prolomit blokádu silou by zřejmě znamenalo novou světovou válku a tu si v tomto okamžiku nikdo nepřál.

Spojenci však stáli před otázkou, jak zabezpečit pro Západní Berlín denní dávku 4 000 tun potravin, surovin a léků, nutných pro přežití města. Východisko našli američtí generálové Lucius Clay a Curtis LeMay, kteří se rozhodli pro realizaci leteckého mostu. Od 26. června dopravovaly spojenecké letouny třemi koridory denně až 5 000 tun potravin a dalšího zboží pro téměř dva miliony obyvatel. Po dlouhých 318 dní přistávala dopravní a nákladní letadla na letišti Tempelhof a Tegel a celkem přivezla 1,5 milionu tun životně důležitého nákladu. Při leteckých haváriích zahynulo 39 britských a 31 amerických letců - byli mezi prvními obětními studené války v centru Evropy.

Mezitím probíhalo diplomatické klání. Moskva zpočátku testovala schopnosti Západu reagovat a stále ještě doufala v úspěch své demonstrace síly. Cíle blokády otevřeně naznačil maršál Sokolovskij, když 3. července prohlásil, že „dopravní omezení budou pokračovat do té doby, než se tři okupační mocnosti závazně zřeknou všech plánů na vytvoření západoněmeckého státu.“ Dne 30. července navštívili velvyslanci Spojených států, Velké Británie a Francie náměstka ministra zahraničí V. A. Zorina a požádali ho o zprostředkování schůzky se Stalinem. Setkání se uskutečnilo 2. srpna v Kremle. Domácí pán její zahájil stručným shrnutím sovětského stanoviska: „Současná dopravní omezení byla vyvolána dvěma skutečnostmi - zavedením zvláštní měny v Berlíně a rozhodnutím londýnské konference. Smyslem blokády bylo a je zabrá-

nit pronikání nové měny na území sovětského pásma a bude okamžitě odvolána po zrušení nové marky v západních sektorech Berlína a následněm souhlasu západních spojenců se zavedením východoněmecké měny.“ Současně Stalin žádal, aby byla odložena realizace londýnských rozhodnutí, a to až do svolání nové konference čtyř mocností o německé otázce. „Pozastavte plnění závěrů z Londýna a zrušte novou marku. Žádné potíže již nebudou. Vše je možné vyřešit již zítra. Přemýšlejte o tom!“

Odpověď velmocí ze 6. srpna byla pokusem o kompromis. Ze Stalinových požadavků byly ochotny souhlasit se zavedením marky sovětské zóny v celém Berlíně, ale od potvrzení výsledků londýnské konference nemínily ustoupit. Nicméně Moskva pochopila toto stanovisko jako svůj úspěch a politické byro ÚV VKS (b) přijalo již 7. srpna návrh textu společného komuniké čtyř velmocí, kde bylo konstatováno nejen rozšíření východoněmecké marky na území Západního Berlína a zrušení jeho blokády k 15. srpnu, ale i zmrzačení formálního procesu západoněmeckého státu do nadcházející konference čtyř. Titulář tři velmocí se však od připraveného návrhu komuniké distancovali. O to více byl Kremle rozčarován ustavující schůzí německé Parlamentní rady dne 1. září, jejímž úkolem bylo vypracování návrhu nové ústavní listiny. V dalších jednáních spojenci rezolutně odmítli zrušit závazek londýnské konference o vytvoření západoněmecké vlády a veškeré další rozhovory s Moskvou byly přerušeny. Mezitím se v říjnu 1948 rozštěpil až dosud jednotný berlínský magistrát a v prosinci téhož roku vytvořily západní mocnosti svá separátní vojenská velitelství v Západním Berlíně.

Naděje sovětské strany se nyní upřaly k předpokládanému ztroskotání leteckého mostu. Přání zde bylo otcem myšlenky a do Moskvy byly neustále zaslány zprávy o nadcházejícím selhání vzdušného transportu v zimních podmínkách. Přes všechny pochopitelné problémy však mimořádně náročné spojení se Západním Berlínem fungovalo a jeho kapacita se neustále rozšiřovala. Sovětské vedení muselo konstatovat neúspěch blokády a Stalin, který měl již zpravodajské informace o přípravě podpisu Severoatlantické smlouvy, byl ochoten k ústupu. Dne 31. ledna byl publikován jeho ctiplný rozhovor s ředitelem americké tiskové agentury International News Service Kingsburym Smithem, ve kterém podmiňuje zrušení blokády pouze brzkým svoláním Rady ministrů zahraničních věcí. Signál byl akceptován a další rozhovory o řešení berlínské krize byly vedeny mezi americkým delegátem v OSN Philipem Jessupem a sovětským zástupcem J. A. Malikem. 4. května 1949 dosáhli dohody o zrušení sovětské blokády Západního Berlína k datu 12. května a dále o tom, že na 23. května 1949 bude do Páříže svoláno zasedání Rady ministrů. Stalin v berlínské krizi ustoupil, jakmile poznal, že blokáda se minula účinkem.

Jejím skutečným výsledkem byla nejen jasná demonstrace západního odhodlání čelit sovětskému tlaku, ale i přesvědčení naprosté většiny západoněmecké veřejnosti o potřebě vlastního státu.

Formování atlantické koalice

Jedním z prvních kroků k realizaci západoevropské politické a vojenské integrace byla tzv. Dunkerqueská smlouva mezi Francií a Velkou Británií ze 4. března 1947. Jejím iniciátorem byla Paříž. Francouzskou zahraniční politiku ovlivňovaly v tomto čase dvě skutečnosti - narůstající koloniální konflikt v Indochíně a postupná bipolarizace světového dění, která negovala úsilí tripartitních vlád o prosazení tzv. třetí cesty mezi střetávajícími se zájmy Spojených států a Sovětského svazu. Za příslib pomoci při vedení koloniální války v jihovýchodní Asii Francouzi v mnoha ohledech rezignovali na samostatnou aktivitu v řadě světových oblastí, což se projevilo již na moskevské konferenci ministrů zahraničních věcí na jaře roku 1947.

Nadále však trvala francouzská ostrážitost vůči Německu a de Gaullova koncepci stálého tlaku vůči tradičnímu protivníkoví převzali po lednu 1946 i jeho nástupci. V tomto ohledu působila Paříž i na Londýn, kterému neustále připomínala dohodový svazek z roku 1904. Na druhé straně i Winston Churchill se v září 1946 vyslovil pro takové sblížení Velké Británie a Francie, které by Francouzům pomohlo zapomenout na nedávný německý vpád a těžká léta okupace. Dunquerqueuskou smlouvou se obě vlády zavázaly k všestranné spolupráci a ke společné akci proti jakékoli agresi, přičemž její litera byla stále ještě zahrnocena proti možné obnově „německé útočné politiky“. Dohoda sama o sobě byla však mrtvě narozeným dítětem a většího významu nabyla až po uzavření Bruselské smlouvy v březnu 1948 a zejména po vzniku Severoatlantické koalice o rok později.

Vědomí vojenskopolitické slabosti západní Evropy vůči sovětské hrozbě podnítilo britského ministra zahraničí Ernesta Bevina (1881-1951) v lednu 1948 k formulaci zásadního návrhu na vytvoření obranného svazku. Aktuálnost této iniciativy potvrdil sled událostí v prvních měsících nového roku. V lednu Moskva znásobila tlak vůči Dansku, v únoru proběhl mocenský zvrat v Československu a svazky Rudé armády umísřené v Rakousku a v Maďarsku byly přepraveny podpořit Gottwaldův puč. Přibližně v téže době se do centra světového zájmu dostala i Skandinávie, především finsko. Stalinův návrh smlouvy „přátelství, spolupráce a vzájemné pomoci“ z konce února 1948 byl v Helsinkách klasifikován jako první krok k úplnému začlenění Finska do sovětské zájmové sféry. Bevin v této souvislosti zaslal Trumanovi 10. března telegram,

v němž ho upozornil i na možnost bezprostředního ohrožení Norska a tedy i strategicky významného Atlantiku.

V průběhu urychleně svolané konference zástupců Belgie, Francie, Lucemburska, Velké Británie a Nizozemska byla 17. března 1948 podepsána v Bruselu Smlouva o hospodářské, sociální a kulturní spolupráci a kolektivní sebeobraně, v jejímž textu bylo jasně deklarováno, že pokud se kterákoli signatářská země stane objektem ozbrojené agrese, poskytnou jí ostatní účastnické státy veškerou vojenskou pomoc. Bruselskou smlouvou byla ustavena Západní unie. Vrchním velitelem jejích ozbrojených sil byl jmenován britský polní maršál sir Bernard Law Montgomery. Vznik aliance podpořil státní tajemník USA G. Marshall, ale okamžitě navrhl její rozšíření o Itálii, Dánsko, Island a Portugalsko. Z této iniciativy posléze krystalizovala báze pro jednání o atlantickém společenství.

Obavy o bezpečnost Evropy vzrostly po zahájení blokády Berlína a tvůrcům Západní unie bylo zřejmé, že její branné složky nejsou schopné vzdoru vůči agresi. Museili tedy nutně usilovat o vojenskou přítomnost Spojených států. Ty však byly omezeny izolacionistickou tradicí Monroeovy doktríny a Washingtonu „adresy na rozloučenou“, které bránily vládě Spojených států angažovat se ve vojenských koalicích v době míru. První výjimkou této historicky podmiňené zásady bylo podepsání Paktu z Ria, tj. alianční smlouvy amerických republik dne 2. září 1947. Prostor pro zásadní přelom však vytvořila až narůstající krize v Berlíně. Dne 11. června 1948 přijal Senát Spojených států rezoluci č. 239, iniciovanou senátorem z Michiganu Arthurem Vandenbergem, která se programově rozešla s izolacionismem. Tím, že dovolila Spojeným státům účast v regionálních vojenských blocích, vytvořila předpoklad pro vznik Severoatlantické aliance.

V červenci začala ve Washingtonu tajná jednání o vytvoření vojenského bloku, a to na bázi účasnických zemí Marshallova plánu. Irsko, Rakousko, Švédsko a Švýcarsko s poukazem na svou již deklarovanou neutralitu účast odmítly, odloženo bylo i předpokládané připojení Řecka a Turecka. Mnohostranné rozhovory se nakonec omezily na dvanáct států, deset z Evropy a dva americké - USA a Kanadu. Již v říjnu bylo dosaženo zásadní shody, určitým problémem byla otázka další existence Západní unie. Výsledný kompromis stanovil, že Západní unie zůstane zachována, ale její ozbrojené síly přejdou pod společné vedení nové aliance. Určité pochybnosti se týkaly účasti Itálie, geograficky vzdálené od Atlantiku, ale Francie rigorózně trvala na její přítomnosti. V polovině ledna 1949 uveřejnil Státní departement prohlášení o vytvoření Organizace severoatlantické smlouvy a 4. dubna téhož roku podepsali ministři zahraničí Belgie, Dánska, Francie, Nizozemí, Islandu, Itálie,

Kanady, Lucemburska, Norska, Portugalska, Spojených států a Velké Británie ve Washingtonu příslušnou dohodu. Řecko a Turecko se staly členy v roce 1952, Spolková republika roku 1955 a Španělsko v roce 1982. Senát Spojených států ratifikoval Severoatlantickou smlouvu 21. července 1949 a o měsíc později, poté, co byl uzavřen ratifikační proces, vstoupila Severoatlantická smlouva v platnost. Řečeno slovy jejího prvního generálního tajemníka lorda Lionela Ismaye, bylo jejím úkolem „udržet Ameriku v Evropě, Rusko mimo západní Evropu a Německo při zemi“.

NATO bylo a stále je smlouvou o kolektivní sebeobraně, odvolávající se na článek 51 Charty OSN. Podle Kličového čl. 5 smlouvy se signatářské strany shodly, že „ozbrojený útok proti jedné nebo několika z nich v Evropě či v Severní Americe bude považovat za útok proti všem členským státům“ a dohodly se, že v rámci uplatnění práva obrany jednotlivce či kolektivu, které je uvedeno v čl. 51 Charty OSN, bude v případě ozbrojeného útoku každý z nich pomáhat straně nebo stranám takto napadeným tím, že „podnikne sám okamžitě a v souladu s ostatními stranami taková opatření, která jsou nezbytná, včetně použití ozbrojené síly, aby byla obnovena a zachována bezpečnost v severoatlantické oblasti“. Tuto oblast vymezil čl. 6 a patřila do ní všechna území smluvních stran v Evropě a na západní polokouli, ostrovy pod jejich správou na sever od obratlíku Raka a do roku 1962 i Alžírsko. Závazky vyplývající z paktu vstupovaly v platnost i při napadení okupačních vojsk v západních zónách Německa a v Západním Berlíně. Přestože Američané neustále zdíražovali obecně morální rozměr aliance a její zahrnutí „proti válce vůbec“, všem zainteresovaným stranám bylo zřejmé, že je zaměřena především proti Sovětskému svazu a jeho spojencům.

Do roku 1953 bylo dokončeno vyvíjení základů organizační struktury a byly také zformulovány zásady vojenské doktriny NATO. Nejvyšším politickým a vojenským orgánem se stala Severoatlantická rada, která rozhodovala a stále rozhoduje o všech zásadních otázkách organizace. Vrcholnou logistickou složku představoval Vojenský výbor, složený z náčelníků štábů ozbrojených sil všech členských zemí. Tomuto výboru podléhala i jednotlivá velitelství - pro Evropu, Atlantik, Lamanský průliv a tzv. Regionální plánovací skupina pro Kanadu a Spojené státy. Vrchním velitelem NATO byl v roce 1950 jmenován americký generál Dwight David Eisenhower, jeho zástupcem britský polní maršál Bernard Montgomery. V roce 1950 byla přijata i první vojenská doktrína paktu, Strategie představené obrany, která předpokládala vedení bojových operací na hraniční linii sovětského bloku. Na zasedání Severoatlantické rady v Lisabonu v únoru 1952 byla vymezena role ozbrojených sil členských států paktu při realizaci této doktriny. Západoevropské konvenční síly měly

plnit funkci štítu, tj. vázat protivníka ve střední Evropě, a severoamerické strategické jaderné síly byly jako meč určený k zasažení rozhodujícího jaderného úderu. V dalších letech NATO upustilo od této doktriny a přijalo Strategii hromadné odvedy. Koncepce „štítu a meče“ předpokládala urychlené vyžbrojení západoevropských armád, které měly alespoň částečně vyrovnat sovětskou převahu v konvenčních zbraních. Silným podnětem pro intenzivní budování integrovaných ozbrojených sil Severoatlantické smlouvy se stala válka v Koreji v letech 1950-1953. NATO významně přispělo k udržení míru a úspěšně dokázalo čelit sovětské vojenské hrozbě, aniž přitom muselo vypálit jediný ostrý náboj.

Velký vliv na vztahy mezi Východem a Západem měl i zkušební výbuch sovětské jaderné bomby v kazasské stepi dne 25. září 1949. Na tomto úspěchu Moskvy měla značný podíl sovětská rozvědka, která se zmocnila mnoha technologických tajemství Spojených států. Zfráta jaderného monopolu a obavy z možných následků odvetného úderu však minimalizovaly riziko nukleárního konfliktu.

Vznik dvou německých států

Rokem 1949 vstoupilo do závěrečné fáze i dělení Německa. Po překonání mrtvého bodu berlinské blokády se ve dnech 23. května až 20. června 1949 uskutečnilo v Paříži šesté zasedání Rady ministrů zahraničních věcí. Sporný problém se vyhroutil v základní otázce - jakým způsobem by měla být obnovena německá jednota. Z kontextu sovětských návrhů bylo zřejmé, že Stalin i nadále hlasitě uvažoval o formativní roli východní zóny, která se tak měla stát základem nového německého státu. Naproti tomu západní mocnosti otevřeně prohlásily, že budoucnost Německa jednoznačně chápu jako připojení sovětského okupačního pásma k Trizónii. Názory na německou otázku byly již natolik diametrálně odlišné, že závěrečné komuniké z 20. června muselo konstatovat neúspěch celého konferenčního jednání. Snad jediným pozitivním výsledkem bylo potvrzení oné dohody ze 4. května o odvolání blokády Berlína.

Diskuse v Paříži nemohla na skutečnosti, že v obou částech rozděleného Německa bylo již prakticky připraveno konstituování výrazně odlišných politických systémů, nic změnit. Stalin postupně rezignoval na svou vizi jednotného „rudého“ Německa, přestože sovětská i východoněmecká propaganda neustále zdíražovala myšlenku jednoty. Stalin však Milovanu Djilasovi již v lednu 1948 otevřeně řekl: „Západ si vytvoří vlastní Německo a my rovněž přetvoříme východní Německo v naši državu.“ V tomto směru sehrály významnou úlohu sovětské bezpečnostní složky. V srpnu 1947 vznikl tzv. Komisarát -

K-5, tj. orgán politické policie. Jejím šéfem byl jmenován Wilhelm Zeisser, někdejší generál Gómez ze španělské občanské války. Na podzim bylo vytvořeno zpravodajské oddělení, které budovalo agenturní síť ve všech institucionálních strukturách sovětské okupační zóny. Postupně utvářeny bezpečnostní aparát sovětského typu byl sice pod formální kontrolou E. Mielkeho, ale veškerá finální rozhodnutí byla v rukou sovětských špiček NKVD - generál-majora P. M. Malkova, který byl v roce 1948 vysídlán generálmajorem S. F. Gorochovem. V Karlshorstu začala vycházet i hvězda pozdějšího šéfa KGB generála Serova, který byl náčelníkem tzv. vnitřního odboru sovětské vojenské komandatury. V čele usilovně budovaných východoněmeckých policejních sil, které do poloviny padesátých let prakticky nahrazovaly armádu, stanní nejdější ponučík Reichswehru Hermann Rentzsch, který se stal šéffinspektorem pohraniční policie, a zkušební frontoví velitelé generál Hans von Weech a generál Vinzenz Müller.

Dnem 1. září 1948 začala v Bonnu působit Parlamentní rada v čele s Dr. Konradem Adenauerem, grémiem, kterému bylo svěřeno vypracování ústavy budoucího západoněmeckého státu. Klíčová myšlenka tzv. základního zákona zdůrazňovala, že Německá říše jako stát a právní subjekt nezanikla, nýbrž byla pouze dezorganizována, z čehož vyplývala kontinuita státu. Německo tedy nemuselo být znovu konstituováno, ale do ustavení celoněmecké jednoty mohlo být v Trizónii prozatímně organizováno. Po schválení v Parlamentní radě vstoupil Základní zákon, plnicí roli ústavy, dne 24. května 1949 v platnost. Vojenští velitelé jednotlivých západních pásem vyjádřili v tzv. povolovacím dopisu souhlas s novým státoprávním uspořádáním. Okupační statut však zůstal i nadále nadřazen Základnímu zákonu. V praxi to znamenalo omezenou suverenitu vznikajícího státu. V polovině srpna se uskutečnily volby do Spolkového sněmu, koalice CDU-CSU získala 31 % mandátů, SPD 29,2 %, FDP 11,9%, KSN 5,7 %, o zbyvajících procenta se podělily menší strany. Ustavením Spolkového sněmu dne 7. září 1949, následnou volbou historika Theodora Heusse prezidentem a Konrada Adenauera kancléřem byl ukončen formativní proces Spolkové republiky Německo. Západní Berlín získal statut přidruženého spolkového státu.

Odpovědi sovětské okupační správy bylo urychlení vzniku Německé demokratické republiky. Na konci května 1949 byla schválena ústava budoucího státu. Její text se nevyvíkal z obecného rámce tzv. lidové demokracie, mnohé články měly pouze deklarativní charakter, ale obdobně jako Základní zákon, byla i východoněmecká ústavní listina limitována okupační mocí. Po vzniku SRN vyhlásila Lidová rada v roli prozatímní sněmovny dne 7. října 1949 Německou demokratickou republiku. Jejím prezidentem byl zvolen komunis-

tický předák Wilhelm Pieck a do čela vlády byl postaven někdejší sociální demokrat Otto Grotewohl. Oba německé státy se považovaly za potenciálními reprezentanty celého Německa. Spolková republika přijala v tomto ohledu v roce 1955 tzv. Hallsteinovu doktrínu, která neuznávala právní subjektivitu NDR. Vznikem dvou německých států se zrodil v Evropě geopolitický předěl, který na poměrně dlouhou dobu přesně vymezil hranice dvou mocenských bloků. Světová politika oscillovala mezi dvěma magnety bipolárního systému a obě soupeřící strany upevňovaly své postavení.

Čas oboustranného strachu

Sovětský blok byl přes atomový roznět ve středoažiské pustině frustrován stále trvajícím převahou Spojených států. Moskva se obávala další politicko-ekonomické ofenzivy Washingtonu a proti existenci NATO organizovala poměrně účinné hnutí obránců míru, které zejména v západní Evropě dokázalo vyvolat negativní reakce vůči alianci a opět posílit obavy z možné obnovy německé agresivity. Na domácí půdě Stalin utužil mechanismus totalitní moci. Represe vůči stranickému aparátu a inteligenci, zejména židovského původu, byly doprovázeny bizarními ideovými kampaněmi, které však měly tragické následky pro tisíce lidí. Tzv. Leningradský případ, v jehož průběhu byla zdeicnována tamní stranická nomenklatura, odstartoval nové kolo čistek. Zklamane naděje, které byly původně vloženy do podpory izraelského státu, se odrážely v nové vlně antisemitismu, která postupně získala i mezinárodní rozměr. Paranooidní představy stárnoucího diktátora o spiknutí a zradě zasahovaly i nejužší okruh jeho věrných - Molotova, jehož žena Polina byla poslána do Gulagu, či Vorošilova, který byl dokonce obviněn ze špionáže ve prospěch Velké Británie. V pásmu ohrožení se ocitl i mocný šéf bezpečnosti Lavrentij Pavlovič Berija.

Na druhé straně také Spojené státy se obávaly šířícího se komunistického nebezpečí, především v podobě vzniku sovětských držav ve východní a střední Evropě a vítězné čínské revoluce. Jaderný monopol a po září 1949 pouze jaderná převaha nedávaly Američanům důležitý pocit bezpečnosti, jelikož postrádali především v západní Evropě existenci adekvátní vojenské síly schopné vzdorovat sovětské převaze v konvenčních zbraních. Navíc vnitropolitická situace v mnoha západoevropských zemích zústavala na přelomu let 1949/1950 i nadále explozivní a nikdo nemohl odhadnout, zda v nejbližších týdnech či měsících nedojde k novým sociálním třesům. Stabilizující účinek Marshallova plánu působil ve Francii či v Itálii s určitým zpožděním. Ztráta monopolu atomové zbraně a faktický neúspěch doktríny zadržování

v Číně inspirovaly nástup krajních sil, které rozpoutaly „hon na čarodějnice“, jaký neměl v dějinách Spojených států obdobu. První impuls vzešel z Velké Británie, kde byl jaderný fyzik Klaus Fuchs oprávněně obviněn ze zpravidajské aktivity pro Sovětský svaz. Ve Spojených státech propukla skutečná špio-nománie, šířily se obavy ze všudepřítomné zrady. V této souvislosti zasáhli severoamerickou veřejnost i případ Algera Hisse, původně předního Rooseveltova spolupracovníka, který byl postaven před federální porotu, obža-lován ze spolupráce se sovětskou rozvědkou a v lednu 1950 odsouzen. Kongres přijal McCarranův zákon o vnitřní bezpečnosti, který byl namířen proti komu-nistické podvrtné činnosti. Vzniklé atmosféry strachu začal bezohledně zneu-žívat dosud bezvýznamný senátor Joseph McCarthy. Pandofňnu skříňku otevřel svým projevem ve Wheelingu v západní Virginii dne 9. února 1950, v němž prohlásil, že má v rukou seznam několika desítek úředníků Státního depart-mentu, kteří jsou „držiteli členské legitimace komunistické strany“ a dále, že má důkazy proti dalším sympatizantům s komunistickým hnutím, kteří rovněž pracují ve státní správě. Vyšetřovací výbor Senátu sice prokázal neopodstatně-nost většiny těchto obvinění, ale McCarthy dále pokračoval ve své kampani, která byla zaměřena především proti liberálním intelektuálům. Senátorova akti-vita negativně ovlivnila veřejný život ve Spojených státech na počátku padesá-tých let. McCarthy dokonce obvinil z neamerické činnosti i generály Marshalla a Eisenhowera. Svým útokem na armádu však zašel příliš daleko a nově zvolený prezident Dwight Eisenhower McCarthyho radikálně pacifikoval. V prosinci 1954 mu Senát vyslovil jako vedoucímu vyšetřovatelů tzv. neame-rické činnosti nedůvěru a politický vliv McCarthyho výrazně poklesl. Očistné mechanismy demokratického systému fungovaly i v čase studené války.

Chronologická tabulka

3. 11. 1918	- Rakousko-Uhersko složilo zbraně	14. 8. 1920	- Československo a Jugoslávie podepsaly smlouvu o vzájemné pomoci v případě útoku Maďarska
11. 11. 1918	- kapitulace Německa. Konec první světové války	9. 10. 1920	- Polské oddily gen. L. Żeligowského obsadily na rozkaz J. Piłsudského Vilno
18. 1. 1919	- v Paříži zahájila činnost mírová konference	12. 10. 1920	- Sovětské Rusko a Polsko uzavřely předběžnou mírovou smlouvu
2.-6. 3. 1919	- v Moskvě byla založena Komunistická internacioná- lní	17. 11. 1920	- Rada Společnosti národů převzala ochranu Svobodného města Gdaňsku
28. 6. 1919	- Německo podepsalo Versailleskou mírovou smlouvu	19. 2. 1921	- Francie a Polsko pode-psaly spojeneckou smlouvu o vojenskou konvenci o vzájemné pomoci
10. 9. 1919	- Rakousko podepsalo mírovou smlouvu v Saint-Germain-en-Laye	18. 3. 1921	- v Rize byla podepsána sovětsko-polská mírová smlouva. Polsko získalo západní Ukrajinu a západní Bělorusko
27. 11. 1919	- Bulharsko podepsalo mírovou smlouvu v Neuilly	23. 4. 1921	- Československo a Rumunsko podepsaly smlouvu o vzájemné pomoci
10. 1. 1920	- Společnost národů zahá-jila činnost. Začal platit Pakt Společnosti národů	7. 6. 1921	- Rumunsko a Jugoslávie podepsaly smlouvu o vzájemné pomoci. Dokončeno formování Malé dohody
19. 3. 1920	- Senát USA odmítl ratifi-kovat versailleskou mírovou smlouvu	24. 8. 1921	- Spojené státy uzavřely separátní mírovou smlouvu s Německem
25. 4. 1920	- Začala polsko-sovětská válka		
4. 6. 1920	- Maďarsko podepsalo mírovou smlouvu v Trianonu		
10. 8. 1920	- Turecko podepsalo mírovou smlouvu v Sèvres		